

Ne le po predmetu svojih lingvističnih raziskav, hrvaški književnosti, tudi po metodološki naravnosti in organizacijski povezanosti je bil s trdimi vezmi priklenjen na Zagreb. Disertacijo o jeziku in umetniškem izrazu Augusta Šenoa je obranil na zagrebški univerzi in si tako decembra 1965 pridobil doktorat filoloških znanosti. Ta temeljna in temeljita analiza jezika velikega hrvaškega pisatelja druge polovice preteklega stoletja kakor tudi lingvistična opredelitev sodobnega romanopisca Mirka Božiča sta ga uvrstili med vidne hrvaške jezikoslovce in mu odprli mesto v oddelku za stilistiko pri Institutu za jezik Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti. Tu je z elaboratoma Nacrt stilistike jezika hrvatske književnosti in Radni popis izvora za stilistiko jezika hrvatske književnosti v letih 1969 in 1970 ustvaril znanstveno zanesljive temelje za lingvistično preučevanje hrvaške književnosti.

Izjemno obvladanje govornega slovenskega jezika, predvsem pa poglobljen študij slovenske slovnice sta ga tudi raziskovalno tesneje povezala z ljubljanskim delovnim okoljem. Vzporedno s kroatističnimi lingvostilističnimi raziskavami je sistematično opazoval slovenski jezik v razmerjih do srbohrvaškega. Njegova primerjalna opažanja so dobila strnjene formulacije predvsem v predavanjih na Seminarjih slovenskega jezika, literature in kulture (1968, 1970, 1980) in na jugoslovanskem seminarju za tuje slaviste (1975).

V zadnjem času pa je Kaleniča začel intenzivno pritegovati sociolingvistični aspekt, s katerim se je sistematično oziral na obdobja hrvaške književne preteklosti od 18. stol. do naših dni. V sredo teh opažanj in razmišljanj pa je nepredvidljivo naglo in neizprosno posegla smrt. Kontinuirano dejavna in sistematično iščoča raziskovalna misel se je pretrgala. Že domišljeni osnutki predavanj na bližnjih znanstvenih srečanjih nam bodo ostali neznan.

Ko se v imenu akademskih učiteljev in študentov slavističnega oddelka Filozofske fakultete v Ljubljani poslavljam od prodornega znanstvenika z bogato erudicijo in zglednega visokošolskega pedagoga Vatroslava Kaleniča, moram poudariti predvsem veliko in najbrž še dolgo neizpolnjivo vrzel v našem strokovnem in pedagoškem delovnem procesu. Kot kolega in sodelavec nepozabnega tovariša Braca pa sem nem pred odločitvijo usode, ki je nasilno pretrgala odprt dialog, v katerem je ostalo še toliko neizgovorjenih besed in nedoročenih misli. V naši slavistični vedi bodo še dalje odmevala zapisana dognanja Vatroslava Kaleniča in dajala pobude novim raziskovalcem, njegovi učenci bodo delovali iz znanja, ki jim ga je dal ali posredoval, med ljubljanskimi slavisti pa bo ostal tudi živ spomin na dobrega in plemenitega prijatelja.

Jože Koruza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Slovenščina v javni rabi

DOMNEVE Z 'NAJ'

V zadnji številki XXV. letnika JiS (7–8, str. 216) je Janko Messner objavil zapis, v katerem obravnava rabo členka (on mu pravi veznik) *naj*. Na svoj znani vehementni način dokazuje, da je upravičena samo *želetna* in *dopustna* raba tega členka, kakor jo je z zgledi pojasnil SP 62. Po nemških vzorcih *naj* bi bila skovana raba, kakršno sem pravkar zapisal, namreč *naj* v stavkih, ki izražajo domnevo. Zatrjujoč, da se mu zdi razlaga v Pravopisu »popolnoma zadostna, slovenska«, Messner ostro graja drugačno rabo, za katero je nabral zgled iz časnikov. Med njimi so tudi površno zapisani, slabo zloženi stavki, drugim pa bi se težko dalo kaj očitati, mislim. Messnerju pa je vse to izraz nove germanizacije, proti kateri poziva »v boj na vseh šolah in vseh linijah«, sicer se lahko zgodi, da »naj bi se dal« naš slovenski narod kdaj konec 20. stoletja ponemčiti.

Čakal sem, da bi se kdo oglasil z drugačnim mnenjem, pa nisem nič dočakal, zato pišem te vrstice.

Naj za začetek rečem, da se nam ponemčenja pač ni bati od primerov, o kakršnem govori Messner. Tudi če bi se kaka slovenska raba naslonila na nemško – kot se je v preteklosti pač prenekatera – zato slovenščine še ne bi bilo konec. Ne prezrimo, da lahko tudi naravni jezikovni razvoj pripelje do tega, da si jezik ustvari obliko, ki je podobna obliki v nemščini (ali v kakem drugem jeziku), ne

da bi šlo za posnemanje. Ali se bomo takim možnostim odpovedovali samo zaradi podobnosti s tujo obliko?

Sicer pa, ali je sploh res, da smo tu nekaj prevzeli od nemščine? Saj vendar ne moremo argumentirati tako, da je kaka razlaga »popolnoma zadostna, slovenska«, ker je zapisana v Pravopisu. Nikjer ni rečeno, da sestavljavci niso kake druge možnosti prezrli, ali da so jo pozabili zapisati. Lahko se je tudi razvila ali se okrepila šele po izidu tega priročnika. Čudno, da Messner ni pogledal v 2. knjigo akademijskega slovarja, tam bi bil našel pod geslom *naj* pod točko II. c), da nam členek rabi tudi za izražanje domneve. Podana sta zgleđa: *taka izjava naj bi bila dana na nekem sestanku; ta proces naj bi povzročale neke glivice.*

Kaj manjka tema dvema in njima podobnim stavkom, da naj ne bi bili slovenski? Tu ne gre za nikakršno posnemanje nemških zgledov, taki stavki so se lahko razvili avtonomno iz možnosti, ki nam jih ponuja slovenščina. Vsakdo izmed nas je pač v pogovornem jeziku velikokrat slišal takele stavke: *In to naj bi bilo kosilo! To naj bi mi zadostovalo za ves mesec!* To ne izraža ne želje ne dopuščanja, temveč v trdih stavčnih oblikah odločno zanikuje resničnost izrečenega. Od takih stavkov je le majhen korak do podobnih, kjer nam *naj* pomaga izražati domnevo v preprostem stavku, kjer ni treba dodajati trdijo, pravijo, pripovedujejo, da ... Vsakomur je tudi jasno, kaj je s takimi stavki povedano. Nes pametni bi bili, ko bi se takemu imenitnemu pripomočku odpovedali samo zato, ker se zdi podoben nemški rabi.

Proti površnim časnikarjem ima Messner prav, a le zato, ker njihovi stavki niso prav narejeni. Seveda Brežnjev ne bo poslušal Mojce Drčar-Murko, ki piše: »Brežnjev naj bi ponovil svoj nekdanji predlog ...«, morala bi bila uporabiti *pretekli pogojnik*, da bi bila reš izražena domneva: *Brežnjev naj bi bil ponovil ...* In če je neki koroški tednik zapisal ob potresu v Črni gori »Mrtvih naj bo 200«, je taka slovenščina lahko po Messnerju »srhljiva«, ker stavek zveni kot železni, moral pa bi biti tak, da bi res izražal domnevo: *Mrtvih naj bi bilo 200*. Tretji zgleđ, ki ga še navaja, je slovnično pravilen: novorojenček v Savi, o katerem govori novica, *naj bi bil v vodi že najmanj 14 dni*. Srhljiva je le nerodna formulacija stavka, v katerem je rečeno »vsaj 14 dni«, kakor da gre za željo.

Naj strnem svoje misli: stavki z *naj* nam ustrezno rabijo za izražanje reči, o katerih ne vemo zanesljivo, ali so resnične, ali o katerih domnevamo, da so takšne. Za izražanje domnev v preteklosti uporabljamo pretekli pogojnik: *Topovi naj bi bili grmeli vso noč. To naj bi bilo podjetju prineslo velikanski dobiček*. Domneve za sedanjost izraža sedanji pogojnik: *Ta okras naj bi plemena kovala iz bakra. Zdravilo naj bi bilo sestavljeno s primesjo nevarnega strupa*. Pogojnik že tako rabi za izražanje negotovosti, možnosti ali dvoma. Slovnica 1956 navaja zgleđ *Kakšen naj bi bil ta pozdrav?* Za prihodnji čas nimamo pogojnika, zato domneve za prihodnost izražamo s sedanjim pogojnikom, tak primer je Messner zapisal iz Dela: *179 novih žičnic naj bi stalo ... dinarjev* – povsem pravilna raba, ki ji ne more vzeti veljave Messnerjev posmeh, da pisec ne ve, kakšna bo inflacija. Izražena je le domneva, koliko utegnejo žičnice stati po sedanjih računih.

Janez Gradišnik
Ljubljana

Ocene in poročila

O dveh najradikalnejših avantgardah

(Aleš Berger: *Dadaizem. Nadrealizem. Literarni leksikon 14. Državna založba Slovenije 1981*)

Da sta dadaizem in nadrealizem ter njuna recepcija pri Slovencih povezana v istem študijskem zvezku, ni naključje. Gre namreč za dvoje avantgardnih gibanj, ki sta med seboj povezani razvojno-genetično (še posebej zaradi velike transna-

cionalne gibljivosti t. i. »planetarne kulture« 20. stoletja), povezani tudi s posameznimi vodilnimi predstavniki (npr. zlasti Tristan Tzara), še bolj pa ju družijo radikalnost (korenitost, skrajnost, doslednost) njunih izhodiščnih pozicij.

V njihovih manifestih, v načinu organiziranja skupine in njenega delovanja, v samih manifestacijah, kot tudi v »umetniških« izdelkih, se namreč najbolj paradigmatično razkriva t. i. avant-